

BOKA KOTORSKA U DJELU CVITA FISKOVIĆA

Prvu studiju o spomeničkoj baštini Boke kotorske objavio je Cvito Fisković već kao mladi povjesničar umjetnosti 1941. godine. Bio je to rad o ranosrednjovjekovnoj krstionici iz katedrale Sv. Tripuna. Drugu, opširniju studiju »Podvig kapetana Želalića« publicirao je 1947. godine. U njoj na temelju arhivske građe opisuje junački podvig skupine bokeljskih pomoraca u 18. stoljeću.

Pišući višekratno o Boki kotorskoj Cvito Fisković ostao je na tim dvjema temama. Kao povjesničar umjetnosti u »užem smislu« pisao je o srednjovjekovnim spomenicima toga pograničnog kraja, u prvom redu o romaničkim i gotičkim umjetninama grada Kotora, u doba njegova cvata, u razdoblju od 12. do 15. stoljeća. Kao kulturni historičar, analitičar kulturnoga *milieua* u njegovoj složenosti, Fisković je pisao o pomorskim tradicijama Boke kotorske u razdoblju od 17. do 19. stoljeća. Takav dvostruki tijek nije neobičnost koju je Fisković primjenjivao pišući o Boki. To je imanentno za njegovo cjelokupno djelo.

»O umjetničkim spomenicima grada Kotora« temeljna je Fiskovićeva studija na temu Boke kotorske. Riječ je o zaokruženoj povijesno-umjetničkoj topografiji napisanoj godine 1953. Kasnije će tiskati slične studije o lastovskim, makarskim, omiškim i viškim spomenicima.

I unatoč relativnoj brojnoj bibliografiji o najistaknutijim kotorskim spomenicima, Fiskovićeva opširna rasprava ostaje do danas najzaokruženijom cjelinom u kojoj su obrađeni svi segmenti umjetničke baštine toga grada. Fisković u prvom redu piše o srednjovjekovnim spomenicima: monumentalnoj romaničkoj, a nakon potresa 1667. godine, obnovljenoj katedrali Sv. Tripuna, kolegijalnoj crkvi Sv. Marije, crkvama Sv. Luke, Sv. Martina i Sv. Mihovila. Analizira stambenu arhitekturu (srednjovjekovne i renesansne kuće, gotičke i barokne palače Drago, Bisanti, Pima, Grgurina) i utvrde, drvenu skulpturu i slikarstvo. Posebno su dragocjene njegove analize kotorskoga srednjovjekovnog obrta, u prvom redu zlatarstva. Taj je grad u 14. i 15. stoljeću bio važno zlatarsko središte: blizina balkanskih rudnika koje još nisu osvojili Turci i stare obrtničke tradicije, omogućili su da se Kotor nametne

kao jedno od najvažnijih dalmatinskih zlatarskih središta. Kotorski zlatari rade za napredniji Dubrovnik i Zadar (Melša i Radoslav), u njemu djeluje Johann iz Basela. Dio inventara cvjetnog razdoblja kotorskoga obrta može se dijelom prepoznati u moćniku katedrale Sv. Tripuna.

Analizirajući usporedno arhivske dokumente i stilske odlike predmeta, Fisković prepoznaje imena brojnih umjetnika, utvrđuje njihova djela, naslućuje naručitelje, oslikava uvjete rada te ispravlja, dopunja i komentira mišljenja drugih pisaca.

Poslije Fiskovićeve rada, nitko se od hrvatskih stručnjaka nije trajnije usmjerio na istraživanje »bokeljskoga zlata i srebra« iako bi poredbena analiza morala pokazati povezanost s ostalim dalmatinskim umjetničkim središtima, posebno sa suparničkim Dubrovnikom.

Srednjovjekovni je Kotor, izgubljen podno strmih brda i okružen vodom, bio blizak Fiskovićevu senzibilitetu: ne samo njegova spomenička slojevitost, usklađenost njegovih umjetnina i uljuđena prostorna cjelina s brojnim trgovima i mrežom ulica, crkvama i samostanima, već pokrajinska retardiranost i »duga upotreba i razvijanje davno unesenih i prihvaćenih motiva ranijih stilova u novijim razdobljima«. Ako postoji urbana konfiguracija u kojoj se neposredno može osjetiti ono što upravo Fisković naziva »arhaičnost našega juga« tada je to Boka kotorska, u prvom redu srednjovjekovno-barokni Kotor kao njezino upravno i vjersko središte.

U tom smislu treba razumjeti njegovo uporno polemiziranje s Ljubom Karamanom o »stilskim zakašnjenjima na stolnoj crkvi u Kotoru«. U polemici Fisković filigranski strpljivo i metodološki uzorno nastoji dokazati da je barokna obnova Katedrale slijedila ranije srednjovjekovne oblike, i da je ona upravo po tome »klasični primjer regionalne dalmatinske umjetnosti«.

Kao hermeneutičar zavičaja Fisković se nije posebno trudio oko analize umjetnina kupljenih u Veneciji kojima je upravo Boka kotorska zatrpana, naročito u vrijeme napretka njezinih pomorskih općina Perasta, Dobrote, Prčanja i Stoliva. Možemo zapravo sa žaljenjem konstatirati da se Fisković nije upustio u analizu baroka u Boki kotorskoj.

Poznavajući spomenike i autorovu istraživačku metodu, koja želi u nijansama ocrtati »slike i prilike«, nema sumnje da smo zauvijek ostali bez analiza koje bi nam omogućile uvid u zasićenu i prebogatu kulturnu konfiguraciju najistaknutijih pomorskih mjesta i rodova, tim više što su stoljetna iseljavanja, ratovi, politike i potresi opustošili i degradirali sva bokeljska naselja.

Nijedna nam metoda više neće pomoći da rekonstruiramo slijed gradnje neke od brojnih monumentalnih kapetanskih palača, uređenje njihovih vrtova i opremu njihovih prostranih salona. Upravo je Fiskovićeva metoda unakrsnog opisivanja i vještina da pomoću detalja obasja cjelinu prošlosti, mogla biti ogledni primjer da se predoči punina života u danas avetinjski pustom Perastu, razvalinama dobrotskih palača i crkava, zapuštenom Prčanju. Fisković je, naime, još mogao vidjeti sure palače i »kućetine« što se razmeću veličinom i svjedočiti o zasićenoj ljepoti njihovih interijera u kojima se miješa Zapad i Istok, Venecija i Orijent, u dvoranama zatrpanim namještajem, slikama, oružjem, portretima predaka i tekstilom s istoka.

Tihi odlazak Bokelja u svijet nije postao predmetom literarnih objekcija. Udes toga pograničnog kraja nije formirao književnike poput Iva Vojnovića (ili Fulvia Tomizze i Enza Betice), iako je građa postojala, jer je »bokeljska kultura« o kojoj je tako uvjerljivo pisao Pavao Butorac, pružala dovoljno prostora da se s nostalgijom i patetikom ocrtaju ljudske sudbine, »tjeskoba ostanka i bol odlaska«. Doduše, stihovi i putopisi Frana Alfirevića i Viktora Vide nastali su upravo na toj podlozi. Evokacije duševnih svojstava Bokelja, kako su to tumačili Gracija Ivanović i Pavao Butorac, približavaju osjetljivom promatraču svu slojevitost života u zaljevu posljednjih stoljeća. Golemi su trag u proučavanju književnosti, pomorstva i umjetnina, u naše dane, ostavili Gracija Brajković i Miloš Milošević.

No, kao da je nedostajao povjesničar umjetnosti da opiše ljepotu izgubljenih naselja, čvrste kuće jednostavna ukrasa, plemićke palače koje čuvaju »prazninu mrtvog gospodstva«, sakristije crkava zatrane ruhom, srebrninom i zavjetnim darovima.

Naravno, Cvito Fisković nije bio povjesničar lokalnih tema: on je istodobno pisao o Radovanu, zadarskim srednjovjekovnim majstorima, dubrovačkim ljetnikovcima s jedne strane, nastojeći s druge ukazati i na značenje seoskoga graditeljstva i narodnih nošnji.

Kada je pisao o »baroknim stoljećima« u Boki, birao je isključivo teme iz pomorstva. Osim Želalića, rado je opisivao borbe i sukobe i drugih Bokelja s gusarima i Turcima. Jedna radnja naslovljena »Borbe Peraštana s gusarima u 17. i 18. stoljeću« donosi cijelu seriju smionih podviga peraških pomoraca koje su opisane i slikovito predočene u rukopisnom kodeksu Julija Balovića.

Njegov je posljednji rad opisao akvarele bokeljskih mjesta koje je 1837. godine izradio Fedor Karacsay. To nije slikarstvo visokih dometa: ono usitnjeno i uvjerljivo predočuje prostor »ponorne ljepote u kojemu pocrnjele pala-

če rastužuju pogled svojom trošnošću«. Fisković prepoznaje tu melankoliju mrtvih, ostavljenih gradova. Opisujući Karacsayeve vedute, on kao da preuzima i njegov stil: pobrojava prozore na kućama, opisuje rijetke šetače i njihovu odjeću, prepoznaje raslinje i perivoje, identificira vrijednije građevine i prati njihovu sudbinu. To je zasićena kronika u kojoj je detaljistička analiza dosegla svoj vrhunac.

Sabrane na jednom mjestu Fiskovićeve bokeljske teme otkrivaju svu vjerodostojnost njegove metode kojom je zorno uspijevaao rekonstruirati duhovnu i životnu realnost bokokotorskog zaljeva, od srednjega vijeka do prvih desetljeća austrijskog gospodstva na početku 19. stoljeća.

Radoslav Tomić

Antun Zambella, Zemljovid Boke kotorske, Venecija, 1716. godina